

Erika Itäranta

KOHTI OSALLISUUTTA UUDESSA KOTIMAASSA

Kirjallisuuskatsaus maahanmuuttajien kotoutumiseen
vaikuttavista tekijöistä

TIIVISTELMÄ

Erika Itäranta: Kohti osallisuutta uudessa kotimaassa. Kirjallisuuskatsaus maahanmuuttajien kotoutumiseen vaikuttavista tekijöistä
Kandidaatin tutkielma
Tampereen yliopisto
Sosiaalityön tutkinto-ohjelma
Maaliskuu 2020

Tutkielman tarkoituksena on selvittää maahanmuuttajien kotoutumiseen vaikuttavia tekijöitä niin maahanmuuttajien kuin heidän kanssaan työskentelevien viranomaisten näkökulmasta. Tutkielman kaksi tutkimuskysymystä ovat 1. Mitkä tekijät edistävät maahanmuuttajien kotoutumista? sekä 2. Mitä tekijät hidastavat maahanmuuttajien kotoutumista? Tutkielmassa keskitytään pääasiassa pakkomaahanmuuton vuoksi uuteen kotimaahan asettuneisiin, oleskeluluvan saaneisiin maahanmuuttajiin.

Teoreettisessa osiossa käydään läpi maahanmuuton historiaa, tilastoja ja tämänhetkistä tilannetta Suomessa ja muissa Pohjoismaissa sekä selvitetään kotouttamistyön lainsäädäntöä, tavoitteita ja toteutusta. Lisäksi perehdytään aktiivisen kansalaisuuden määritelmään sekä Amartya Senin toimijuusteoriaan, jonka mukaan yksilön lähtökohdat vaikuttavat toimintamahdollisuuksiin, joiden avulla aktiivista kansalaisuutta ja osallisuutta rakennetaan. Teoriaosuudessa pohditaan myös, miten tiettyjen etnisten ryhmien rodullistaminen ja kulttuuristaminen vaikuttavat yksilön mahdollisuuksiin saada tarpeet ja kyvyt huomioivaa tasavertaista tukea ja kohtelua palvelujärjestelmässä.

Tutkielma on toteutettu laadullisena review-tutkimuksena eli kirjallisuuskatsauksena. Menetelmänä on käytetty integroivaa kirjallisuuskatsausta, jonka tarkoituksena on luoda yleiskatsaus ajankohtaiseen ilmiöön jo olemassa olevan tutkimuksen pohjalta. Aineistona on yhdeksän kansainvälistä, vertaisarvioitua artikkelia, jotka on toteutettu laadullisina tutkimuksina. Artikkelien pohjana on käytetty puolistrukturoituja haastattelututkimuksia, narratiivista haastattelua ja kyselytutkimusta. Haastatellut ovat joko maahanmuuttajia ja maahanmuuttajataustaisia henkilöitä tai maahanmuuttajien kanssa työskenteleviä sosiaalityöntekijöitä ja muita viranomaisia.

Tutkielman keskeiset tulokset ovat, että kotoutumista edistäviä tekijöitä ovat muun muassa sosiaalisten siteiden ja verkostojen vahvistaminen, kommunikaation ja tiedonvälityksen parantaminen sekä yksilön tarpeiden ja kykyjen tunnistaminen. Myös vertaistuki, merkitykselliset ihmissuhteet sekä koulutuksen ja työpaikan saaminen lisäävät osallisuuden kokemuksia. Kotoutumista hidastavia tekijöitä ovat puolestaan verkostojen puute, heikot sosiaaliset siteet sekä maahanmuuttajien kohtaama rasismi ja syrjintä. Nämä tekijät vaikuttavat heikentävästi niin pääsyyn työmarkkinoille kuin kokonaisvaltaisesti yksilön hyvinvointiin ja saattavat johtaa voimattomuuden ja osattomuuden kokemuksiin ja marginalisaatioon. Sosiaalityön näkökulmasta näihin haasteisiin tulisi vastata muun muassa tiedon lisäämisellä, sosiaalityöntekijöiden lisäkoulutuksella sekä ohjaamalla myös maahanmuuttajataustaisia ihmisiä sosiaalityön koulutukseen. Jatkotutkimukselle on tarvetta, sillä maahanmuutto tulee lisääntymään tulevaisuudessa entisestään. Sen haasteisiin tulee tarttua myös sosiaalityön keinoin, jotta maahanmuuttajat voivat saada kotoutumiseen tarvittavaa tukea ja ohjausta ja sen myötä rakentaa omaa kansalaisuuttaan hyvinvointiyhteiskunnan täysivaltaisina jäseninä.

Avainsanat: maahanmuutto, pakkomaahanmuutto, kotouttaminen, kotoutuminen, aktiivinen kansalaisuus

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck –ohjelmalla.

Sisällys

1 Johdanto	3
2 Maahanmuutto, kotouttaminen ja kotoutuminen	4
2.1 Maahanmuuton historiasta ja nykytilanteesta	4
2.2 Kotouttamisen lainsäädännöstä, tavoitteista ja käytännön toteutuksesta	5
2.3 Kotouttaminen aktiivisen kansalaisuuden ja osallisuuden mahdollistajana	8
3 Tutkielman toteutus.....	10
3.1 Tutkielman tarkoitus ja tutkimuskysymykset	10
3.2 Tutkimusmenetelmä.....	10
3.3 Aineiston keruu, kriteerit ja aineiston kuvaus.....	11
3.4 Aineistolähtöinen sisällönanalyysi.....	15
4 Maahanmuuttajien kotoutumiseen vaikuttavat tekijät	16
4.1 Maahanmuuttajien kotoutumista edistävät tekijät	16
4.2 Maahanmuuttajien kotoutumista hidastavat tekijät	19
4.3 Kulttuurisensitiivisyys – kotoutumisen edistäjä vai kulttuurinen toiseuttaja?	22
5 Yhteenveto ja pohdinta	23
Lähteet.....	27

1 JOHDANTO

Pohtiessani aihetta tälle tutkielmalle päädyin muistelemaan sosiaalityön opintojeni alkumetrejä ja peruskurssilla suorittamaani vapaaehtoistyön harjoittelujaksoa monikulttuurisen poikatyön toimintakeskus Kōlvissä Tampereella. Kōlvi-toiminta tukee nuorten maahanmuuttajapoikien kotoutumista tarjoamalla ennaltaehkäisevää ja korjaavaa erityisnuorisotyötä pyrkien kohtaamaan jokaisen nuoren yksilönä ja kokonaisvaltaisesti. Vuonna 2016 Kōlvi toimi poikatyön ja vapaaehtoistoiminnan parissa vain muutaman työntekijän voimin, mutta nyt neljä vuotta myöhemmin Pakolaisnuorten tuki ry:n toiminta on laajentunut useammaksi hankkeeksi, joiden tavoitteena on muun muassa edistää ja ylläpitää nuorten mielenterveyttä ja toimintavalmiuksia (Valomo-valmennus), rakentaa vuoropuhelua maahanmuuttaja- ja pakolaistaustaisten nuorten ja heidän vanhempiansa välillä (Nova-hanke) ja tukea konkreettisesti maahanmuuttajavanhempia, joiden lapset ovat haastavassa elämäntilanteessa (Avaamo). Lisäksi Pakolaisnuorten tuki ry tarjoaa nuorten osallisuutta vahvistavaa mediakasvatusta (Mediamentorit). (Kōlvi 2020.)

Päätin valita tutkielmani aiheeksi maahanmuuttajien kotoutumisen ja siihen liittyvät haasteet. Olen opintojeni alusta asti ollut kiinnostunut sosiaalityöstä maahanmuuttajien parissa ja vapaaehtoistyö nuorten maahanmuuttajapoikien toimintakeskuksessa on lisännyt kiinnostustani perehtyä kotouttamistyön ja kotoutumisen kehittämismahdollisuuksiin. Tavoitteenani on kansainväliseen tutkimukseen perustuen tehdä näkyväksi maahanmuuttajien omia kokemuksia kotoutumisesta ja toisaalta verrata niitä maahanmuuttajien kanssa työskentelevien viranomaisten, etenkin sosiaalityöntekijöiden, näkemyksiin kotouttamistyön nykytilanteesta, tavoitteista ja kehittämiskohteista. Aihe on yhteiskunnallisella tasolla merkittävä. Vaikka maahanmuutto ilmiönä ei ole uusi, sen tuomat haasteet tulevat ratkaistavaksemme yhä enenevässä määrin tulevaisuudessa, kun maailman kansalaiset joutuvat siirtymään alueilta toisille esimerkiksi sotien ja ilmastonmuutoksen aiheuttamien kriisien vuoksi. Keskitynkin tutkielmassani pääasiassa pakkomaahanmuuton seurauksena kotouttamista tarvitseviin maahanmuuttajiin. Pakkomaahanmuuton käsitteellä nojaan Hiitolan ja Sotkasiiran (2018) määritelmään olosuhteista, joissa yksilölle tai perheelle on välttämätöntä lähteä kotimaastaan oman turvallisuutensa ja inhimillisen elämän

säilyttämiseksi. Pakkomuuttajien kategorioista yleisimpiä ovat turvapaikanhakijat, ihmiskaupan uhrit, pakolaiset ja henkilöt vailla minkään valtion kansalaisuutta (Hiitola & Sotkasiira 2018, 289). Omassa tutkielmassani olen rajannut maahanmuuttajan käsitteen koskemaan oleskeluluvan saaneita ja sen myötä kotouttamispalveluihin oikeutettuja maahanmuuttajia.

2 MAAHANMUUTTO. KOTOUTTAMINEN JA KOTOUTUMINEN

2.1 Maahanmuuton historiasta ja nykytilanteesta

”Ensimmäinen suomalainenkin oli ulkomaalainen,” toteaa Siirtolaisinstituutin tietopalvelupäällikkö Jouni Korkiasaari (2017) raportissaan maahanmuuton historiasta Suomessa. Samaisen raportin mukaan Suomi on ollut historiassaan Pohjoismaista kansainvälisin mitä tulee maassa puhuttuihin kieliin, ulkomaalaisten määrään ja myös suomalaisten opiskeluun ulkomailla. 1900-luvun alkupuolella, Venäjän vallankumouksen jälkeen, Suomessa on ollut enemmän maahanmuuttajia kuin missään muussa Pohjoismaassa. (Emt., 2.) Kuitenkin Suomi on ollut pitkään pikemminkin maastamuuton maa ja suomalaiset ovat muuttaneet muihin maihin etenkin työn perässä. Työperäinen maahanmuutto oli aiemmin merkittävä syy myös Suomeen tuleville ulkomaalaisille. Vasta 1980-luvun jälkeen maahanmuuton perusteina ovat olleet lisääntyvässä määrin pakolaisuuteen ja perheen yhdistämiseen liittyvät tekijät. 2000-luvulla maahanmuuttajien määrä Suomessa on kasvanut, mutta silti maamme väestöstä ulkomaalaisia oli vuonna 2017 noin 249 450 eli vain 4,5 prosenttia. Läntisen Euroopan maiden vertailussa Suomessa asuu tällä hetkellä vähiten ulkomaalaistaustaisia henkilöitä. (Väestöliitto 2019.)

Eri maiden kansalaisten liikkuvuus maasta toiseen on lisääntynyt viime vuosina. Syitä maahanmuutolle ovat ensisijaisesti yksilötasolla valittujen työn, opiskelun ja perhesiteiden lisäksi globalisaation, sotien ja konfliktien aiheuttama siirtolaisuus ja pakkomaahanmuutto. (Tilastokeskus 2019). Tulevaisuudessa myös ilmastonmuutoksen tuomat haasteet pakottavat ihmisiä enenevässä määrin lähtemään kotimaastaan (Abel, Brottrager, Cuaresma & Muttarak 2019). Maantieteellisesti liikkuvuus kasvaa muualta maailmasta Euroopan suuntaan (Pedanet 2019).

Tilastokeskuksen mukaan turvapaikanhakijoiden määrä Suomessa lisääntyi Syyrian pakolaiskriisin myötä vuonna 2015. Verrattuna vuoden 2013 määrään (3 238

turvapaikanhakijaa) 2015 Suomeen saapui 32 476 turvapaikanhakijaa. Vuonna 2018 turvapaikkaa hakevien määrä oli enää 4 548. Samana vuonna myönteisen turvapaikkapäätöksen sai 1852 henkilöä, oleskeluluvan 888 henkilöä ja kielteisen päätöksen 1 976 henkilöä. Suomen pakolaiskiintiö nousi vuonna 2015 1 050:een, vuonna 2018 lukema oli vain 750. Suurimmat maahanmuuttajaryhmät Suomessa ovat edelleen lähtöisin Venäjän ja Viron kielialueilta. (Tilastokeskus 2019.)

Yhdistyneiden Kansakuntien vuonna 1976 kansainvälisesti voimaan tulleen kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan yleissopimuksen mukaan maailman kansalaisilla on ”*oikeus elämään, oikeus olla joutumatta kidutetuksi tai julman, epäinhimillisen tai halventavan rangaistuksen kohteeksi sekä vapaus liikkua ja valita asuinpaikkansa*” (Finlex 2019). Suomen lainsäädännössä ulkomaalaisten maahantuloon, maastalähtöön sekä oleskeluun ja työntekoon Suomessa sovelletaan ulkomaalaislakia, joka on laajin maahanmuuttoa koskeva laki (Ulkomaalaislaki 301/2004). Lain tarkoituksena on ensimmäisen artiklan mukaan ”*toteuttaa ja edistää hyvää hallintoa ja oikeusturvaa ulkomaalaisasioissa. Lain tarkoituksena on lisäksi edistää hallittua maahanmuuttoa ja kansainvälisen suojelun antamista ihmisoikeuksia ja perusoikeuksia kunnioittaen sekä ottaen huomioon Suomea velvoittavat kansainväliset sopimukset*”.

Maahanmuuton myötä Suomeen saapunut toisen maan kansalainen ei aina tule jäädäkseen pysyvästi. EU:n kansalaisilla on Euroopan Unionin säätämän direktiivin 2004/38/EY mukaan liikkumis- ja oleskeluvapaus kaikkien Unionin maiden alueella. Jos kuitenkin maahantulija on esimerkiksi turvapaikanhakija tai pakolainen, jonka tarkoituksena on jäädä maahan pysyvästi, sovelletaan lakia maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanottamisesta (Finlex 2019). Kotouttamiseen liittyvät oikeudet ja velvollisuudet saavuttaakseen on maahanmuuttajan haettava ja saatava myönteinen oleskelulupapäätös.

2.2 Kotouttamisen lainsäädännöstä, tavoitteista ja käytännön toteutuksesta

Suomessa maahanmuuttajien kotoutumisen edistämisestä on säädetty laki (Laki kotoutumisen edistämisestä 30.12.2010/1386), jonka sisältö määrittelee maahanmuuttajan oikeudet ohjaukseen ja neuvontaan, alkukartoitukseen sekä kotoutumissuunnitelman laatimiseen. Lain tarkoituksena on ”*tukea ja edistää kotoutumista ja maahanmuuttajan mahdollisuutta osallistua aktiivisesti suomalaisen*

yhteiskunnan toimintaan. Lisäksi lain tarkoituksena on edistää tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta sekä myönteistä vuorovaikutusta eri väestöryhmien kesken”.

Laki määrittelee kotoutumisen tavoitteeksi maahanmuuttajan ja yhteiskunnan välisen kehityksen, jonka myötä maahanmuuttajalla on mahdollisuus saada muun muassa yhteiskunnassa ja työelämässä tarvittavia taitoja. Tavoitteena on myös tukea maahanmuuttajaa oman kielensä ja kulttuurinsa ylläpitämisessä. Lakisääteisen alkukartoituksen sekä sen myötä laadittavan kotoutumissuunnitelman järjestävänä tahona toimii kunta tai sen työ- ja elinkeinotoimisto. Tarvittaessa kotoutumissuunnitelma laaditaan moniammatillisessa yhteistyössä. Tätä yhteistyötä korostaa alkuperäinen laki maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta, jonka 7. pykälän mukaan suunnitelmaa ”*laadittaessa ja toteutettaessa kuullaan maahanmuuttajia, kansalaisjärjestöjä, työntekijä- ja työnantajajärjestöjä ja mahdollisuuksien mukaan muita paikallisia tahoja*” (Laki maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta 493/1999). Käytännössä laki määrittelee työvoimahallinnon vastuulle maahanmuuttajien ohjaamisen työmarkkinoille, kun taas kuntien vastuulla on työmarkkinoiden ulkopuolella olevien kotouttaminen. Tähän ryhmään kuuluvat esimerkiksi lapset, vanhuksat ja vanhempainvapaalla olevat maahanmuuttajat. (Kokkonen, Turtiainen & Viitasalo 2018, 344.)

Suunnitelman keskeisenä sisältönä ovat työllistymiseen ja koulutukseen tähtäävät toimenpiteet, jotka tulisi yhteensovittaa maahanmuuttajan omien kotoutumistavoitteiden sekä muiden hänelle tehtyjen suunnitelmien kanssa. Yhteiskunnan näkökulmasta maahanmuuttajan tie onnistuneeseen kotoutumiseen määrittyy siis opintoihin ja työelämään pääsyn kautta. Oivon ja Bruunin (2016) laatiman valtion kotouttamisohjelman mukaan kotoutumisen käynnistyminen viiveettömästi edellyttää työikäisen maahanmuuttajan kohdalla ohjaamista kieliopintojen, yhteiskuntatietouden ja työelämävalmiuksien vahvistamisen pariin. Tämän työ- ja elinkeinoministeriön julkaiseman kotouttamisohjelman tavoite on noudattaa täytäntöönpanossaan Suomen ihmisoikeusvelvoitetta, edistää yhdenvertaisten mahdollisuuksien toteutumista ja samalla hyödyntää maahanmuuttajien aiemmin hankittua osaamista (Oivo & Bruun 2016, 15, 17, 31). Yhtenä merkittävänä tavoitealueena mainitaankin maahanmuuttajien oman kulttuurin vahvuuksien valjastaminen muun muassa suomalaiseen yritystoimintaan ja sen myötä Suomen kilpailukykyyn ja talouskasvun vahvistamiseen (emt. 26).

Suomen tapaan Tanska, Norja ja Ruotsi ovat viimeisen viidenkymmenen vuoden aikana muuttuneet maastamuuton maista alueiksi, joihin suuntautuu lisääntyvää

maahanmuuttoa. Andersenin (1984) määritelmän mukaan kaikki kolme maata ovat hyvinvointivaltioita, joiden hallinto perustuu universalistiseen Pohjoismaiseen malliin (Nordic Model), jossa hyvinvointipalvelut rahoitetaan pääosin verotuksella ja niiden tarjoajana toimii suurimmaksi osaksi julkinen sektori. Oikeus näihin palveluihin perustuu kansalaisuuteen tai oleskelulupaan, eikä esimerkiksi työhistoriaan, tuloihin tai veronmaksukykyyn. Mallin toimivuuden puolestaan katsotaan perustuvan kansalaisten haluun maksaa korkeita veroja ja suostumukseen antaa valtion puuttua yksityisten henkilöiden elämään suoraan hyvinvointiohjelmien kautta. (Olwig 2011, 180.) Annika Forsanderin (2004) mukaan Pohjoismaisen mallin toimivuus on kuitenkin kyseenalainen, mitä tulee maahanmuuttajien työllistymiseen, kotoutumiseen ja osallisuuteen pohjoismaisissa kansallisyhteisöissä. Forsanderin (emt.) mukaan mallia noudattavissa maissa on suhtauduttu myönteisesti 1960-1970-luvuilla työn perässä muuttaneisiin, sillä tarve työvoimalle oli suuri. Tämän jälkeen kaikki kolme maata ovat tiukentaneet maahanmuuttopolitiikkaansa, ilmapiiri ja suhtautuminen maahanmuuttoa kohtaan on muuttunut negatiivisemmaksi ja maahanmuuttajat on kategorioitu esimerkiksi työttömyyden tai pakolaisuuden vuoksi *erityisryhmiksi* sekä *sosiaalisiksi ongelmaksi*. Tämä tuo haastetta maahanmuuttajien inklusioon sekä tasavertaisen kohtelun toteutumiseen, joka on yksi hyvinvointiyhteiskunnan periaatteista. Tiukalla maahanmuuttopolitiikalla myös rajataan ja määritellään sitä, ketkä lopulta ovat oikeutettuja valtion tarjoamaan sosiaaliturvaan. (Emt. 2004, 208-209.)

Karen Fog Olwig (2011) on vertaillut Norjan, Ruotsin ja Tanskan tapoja ottaa maahanmuuttajia ja pakolaisia osaksi kansallisia yhteisöjään. Hän tarkastelee myös sitä, miten maahanmuuttajat itse pyrkivät rakentamaan merkityksellistä elämää itselleen ja perheilleen uudessa kotimaassa samalla, kun elävät ”hyvän ja oikeanlaisen maahanmuuttajan” odotusten ristipaineessa. Näitä odotuksia nousee esiin julkisessa keskustelussa ja myös aloitteissa valtiollisella tasolla. Hänen mukaansa maahanmuuttajien oletetaan omaksuvan uuden kotimaansa kulttuurin ja tavat pääasiassa erilaisten hyvinvointiohjelmien ja niitä tarjoavien viranomaisten avulla. Tämän myötä ”hyvä kotoutuminen” nousee vahvaksi määrittelijäksi sille, ketkä voivat olla osana pohjoismaista hyvinvointiyhteiskuntaa. (Emt. 2011, 179-180.)

Birgitte Romme Larsen (2011) on tutkinut pakolaisten kokemuksia Tanskan toimintamallista, jossa heidät sitoutetaan asumaan määrättyssä yhteisössä tietyllä alueella kolmen vuoden ajan maahantulon jälkeen. Malli perustuu oletukseen, että asettuminen pääasiassa tanskalaisten asuttamaan yhteisöön edistää maahanmuuttajien kotoutumista.

Larsenin (emt.) mukaan etnografiset tutkimukset kahdella tällaisella alueella osoittavat kuitenkin, että maahanmuuttajat tarvitsevat nimenomaan jo maahan kotiutuneita oman etnisen ryhmänsä jäseniä toimimaan välittäjinä heidän ja tanskalaisen hyvinvointiyhteiskunnan välillä, tutustuttamaan heitä paikalliseen kulttuuriin ja tapoihin sekä luovimaan uusien arkisten rutiinien keskellä. (Emt. 2011, 333.) Tanskassa yhtenä kotoutumiseen liittyvänä haasteena on pidetty maahanmuuttajien avioliittoja oman etnisen viiteryhmänsä sisällä. Esimerkiksi Garbi Schmidtin (2011) mukaan Tanska nähtiin vielä 1980-luvulla liberaalina maahanmuuttajien perheenyhdistämisen suhteen, mutta 1990-luvulta lähtien se on näyttäytynyt monikansallisten, etenkin järjestettyjen, avioliittojen kireänä säätelijänä niin poliittisesti kuin lainsäädännön näkökulmasta. Schmidtin (emt.) mukaan tämä on seurausta siitä, että Pohjoismaisissa hyvinvointivaltioissa pidetään luonnollisena ja normaalina yhteiskunnan verrattain vahvaa puuttumista ihmisten yksityiselämän valintoihin. Yhtäältä siis tanskalaisen yhteiskunnan kulmakivenä on yksilönvapaus, toisaalta se pyrkii määrittelemään etenkin vähemmistöjen osalta, mikä on kulttuurisesti ja normatiivisesti ”oikeanlaista tanskalaisuutta”. (Schmidt 2011, 258-259.) Kokkosen ja kumppaneiden (2018) mukaan perheenyhdistämisen vaikeutuminen näyttää kotoutumista hidastavana tekijänä, sillä ero lähimmistä perheenjäsenistä saattaa johtaa muun muassa yksinäisyyteen, työttömyyteen ja kielitaidon kehittymisen hidastumiseen. Perheistään erossa olevat oireilevat myös psyykkisesti enemmän kuin samassa maassa perheensä kanssa elävät maahanmuuttajat (Emt. 2018, 345).

2.3 Kotouttaminen aktiivisen kansalaisuuden ja osallisuuden mahdollistajana

Kotoutumisen onnistumiseksi tarvitaan työelämään ohjaamisen lisäksi siis yksilön tarpeet huomioon ottavaa, kaikille elämän osa-alueille kurkottavaa auttamistyötä. Kokkosen ja kumppaneiden (2018) mukaan kotouttamistyötä tekevien viranomaisten työn ja maahanmuuttaja-asiakkaiden tarpeiden välillä on jännitteitä, ja kotouttamistyön ulkoiset ehdot voivat olla paikoin ristiriidassa näiden tarpeiden kanssa. He näkevät kotoutumisen eri elämänalueille asettuvina *aktiivisen kansalaisuuden* tekoina ja nojaavat tutkimuksessaan Amartya Senin (1993) toimijuusteoriaan, jonka mukaan erilaiset kyvykkyydet ja toimintamahdollisuudet vaikuttavat tämän aktiivisen kansalaisuuden toteutumiseen (Kokkonen ym. 2018, 345). Senin teoriassa huomioidaan, että sosiaaliset ja kulttuuriset lähtökohdat ja taustat vaikuttavat siihen, miten kukin pääsee omia kykyjään hyödyntämään. Esimerkiksi lapset ja vammaiset tarvitsevat enemmän tukea ja erilaisia

resursseja voidakseen saavuttaa hyvinvointia. (Clark 2005, 3.) Pakkomaahanmuuton vuoksi uuteen ympäristöön asettuvat pakolaiset tarvitsevat omanlaisensa työkalupakin kotoutumisensa rakentamiseksi. Sotkasiiran (2018, 48) mukaan maahanmuuttajiin tulisikin palvelujärjestelmässä suhtautua samanaikaisesti sekä kyvykkäinä että haavoittuvina yksilöinä. Yksilöllisten tarpeiden ja kykyjen tunnistamattomuus voi johtaa maahanmuuttajien vastaanottamiseen homogeenisenä ryhmänä ja heidät saatetaan rodullistaa ammattilaisten toimesta. Rodullistaminen ja kulttuuristaminen puolestaan liittävät tiettyihin ryhmiin odotuksia tietynlaisesta käyttäytymisestä ja saattavat johtaa epätasa-arvon kokemuksiin sekä edistää maahanmuuttajien joutumista marginaaliin. (Kokkonen ym. 2018, 346.) Kokkonen ja kumppanit ovat tutkimuksessaan tarkastelleet sitä, miten ammattilaisten työ voisi tukea maahanmuuttajien tarpeisiin, kykyihin ja toimintaan nojaavaa kansalaisuutta (emt., 345.). Hiitola ja Vuori (2018) puolestaan käyttävät käsitettä *arjen kansalaisuus* pohtiessaan afgaaniyhteisöjen toimintamahdollisuuksia Suomen syrjäseuduilla. Arjen kansalaisuudella he tarkoittavat niin maahanmuuttajille kuuluvia sosiaalisia oikeuksia ja velvollisuuksia kuin osallisuuden ja tunnustetuksi tulemisen kokemuksiakin. Etnografisen tutkimuksen avulla on kiinnitetty huomiota sekä kotouttamistyötä tekevien ammattilaisten käytäntöihin että maahanmuuttajien omiin kokemuksiin niistä. (Emt. 2018, 328.)

3 TUTKIELMAN TOTEUTUS

3.1 Tutkielman tarkoitus ja tutkimuskysymykset

Tässä tutkielmassa tarkastelen maahanmuuttajien kotoutumista. Olen asettanut tutkielmalle kaksi tutkimuskysymystä:

1. Mitkä tekijät edistävät maahanmuuttajien kotoutumista?
2. Mitkä tekijät hidastavat maahanmuuttajien kotoutumista?

3.2 Tutkimusmenetelmä

Toteutan tutkielmani laadullisena review-tutkimuksena eli kirjallisuuskatsauksena. Käytän menetelmänä integroivaa kirjallisuuskatsausta. Review-tutkimus on luonteeltaan synteettinen ja yleiskatsauksellisuuteen pyrkivä tapa luoda katsaus johonkin ilmiöön tiivistäen ja nostaan siitä esiin olennaisin tieto. Kaikkeen tutkimukseen sisältyy käytännössä jonkinlainen katsaus aihepiiristä tehtyyn aiempaan tutkimukseen. Review, suomeksi arvio tai arvostelu, on tieteellisten julkaisujen kontekstissa arviointiprosessi, jonka tarkoitus on osoittaa julkaistavan materiaalin tieteellinen pätevyys. Review-tutkimuksen yhteydessä sillä viitataan eritoten yleiskatsaukseen tietystä aihepiiristä. Synteettisessä tutkimuksessa sovelletaan jo olemassa olevaa tutkimusta ja käytetään siitä saatua tietoa aineistona sen sijaan, että tutkimuksen pohjaksi kerättäisiin oma empiirinen aineisto. (Kallio 2006, 18-21.) Kirjallisuuskatsauksessa tehdään siis ”tutkimusta tutkimuksesta” eli kootaan tuloksia, joista voidaan puolestaan luoda pohjaa uusille tutkimustuloksille (Salminen 2011, 4). Kirjallisuuskatsausten tekeminen on noussut tärkeäksi osaksi tieteellistä tutkimusta etenkin terveyden- ja sosiaalihuollon saralla. Näyttöön perustuvan käytännön (evidence-based practice eli EBP) hyödyntäminen sosiaalityössä tarvitsee pohjaksi monipuolista ja monitieteellistä tutkimusta ja kirjallisuuskatsaukset vastaavat luonteeltaan tähän tarpeeseen. (Aveyard 2010, 2.)

Kirjallisuuskatsauksella on erilaisia tyyppejä, joista perustyyppit ovat systemaattinen kirjallisuuskatsaus, meta-analyysi ja kuvaileva kirjallisuuskatsaus. Systemaattisessa kirjallisuuskatsauksessa kiinnitetään huomio käytettyjen lähteiden yhteyteen ja tekniikkaan. Meta-analyysi on analyysimuoto, jolla tehdään sekä kvalitatiivista että

kvantitatiivista tutkimusta. Kuvaileva kirjallisuuskatsaus on yksi yleisimpiä kirjallisuuskatsauksen muotoja. Siinä aineistot voivat olla laajoja ja niiden kerääminen sekä rajaaminen on mahdollista tehdä melko vapaasti. Kuvailevassa kirjallisuuskatsauksessa tutkittavaa ilmiötä voidaan kuvata laajemmin ja monipuolisemmin ilman tiukkoja metodologisia sääntöjä. Verrattuna systemaattiseen kirjallisuuskatsaukseen ja meta-analyysiin kuvailevan kirjallisuuskatsauksen tutkimuskysymyksetkin voivat olla väljempiä. Kuvaileva kirjallisuuskatsaus jakautuu kahteen toisistaan eroavaan tyyppiin, narratiiviseen ja integroivaan katsaukseen, joista jälkimmäistä käytän tämän tutkimuksen tekemiseen. Narratiivinen kirjallisuuskatsaus on muodoltaan kevyin, integroivalla katsauksella puolestaan on yhtymäkohtia systemaattiseen kirjallisuuskatsaukseen. (Salminen 2011, 6-7.)

Integroiva kirjallisuuskatsaus on kuvailevan kirjallisuuskatsauksen alalaji, jossa on mahdollista valita aineistoksi sekä kvalitatiivisia että kvantitatiivisia tutkimuksia. Lisäksi integroivassa kirjallisuuskatsauksessa voidaan hyödyntää niin empiiristä kuin teoreettista tutkimuskirjallisuutta. Tämä tekee siitä hyvän menetelmän antamaan laajan ja monipuolisen kuvan tutkittavasta aihepiiristä. Useimpien integroivien kirjallisuuskatsausten tavoitteena on käsitellä joko vanhempaa ja paljon tutkittua aihetta kriittisestä näkökulmasta tai nostaa esiin uudempia, vähemmän tutkittuja ilmiöitä, jotka hyötyisivät tutkimuskirjallisuuden kokonaisvaltaisesta ymmärryksestä ja siitä koostetusta ajantasaisesta, innovatiivisesta synteisistä. Hyvin tehty integroiva kirjallisuuskatsaus tarjoaa kattavan kuvauksen tutkittavan ilmiön ajankohtaisuudesta, asettaa suuntaviivoja sen teoreettiselle jatkotutkimukselle ja on parhaassa tapauksessa sovellettavissa käytäntöön sekä hallintoon. (Torraco 2005, 357; Whitemore & Knafl 2005, 546-547.)

Synteettisen, integroivan katsauksen vaiheet ovat tutkimusongelman asettaminen, aineiston kokoaminen, analyysi sekä argumentaation rakentaminen. Kvalitatiivisen tutkimuksen perinteeseen nojaten vaiheet eivät seuraa toisiaan täysin kronologisesti, vaan ovat syklisessä suhteessa toisiinsa. (Kallio 2006, 23; Hirsjärvi ym., 2004.)

3.3 Aineiston keruu, kriteerit ja aineiston kuvaus

Katsauksissa pohjatyö tulee tehdä huolellisesti ja aineiston valinta sekä prosessin vaiheet kirjataan ylös ja raportoidaan mahdollisimman selkeästi (Torraco 2005, 360). Empiirisen tutkimuksen toteuttamiseen kuuluu olennaisena osana aineiston keruun ja

analyysimetodin selostaminen. Näin lukija saa mahdollisuuden arvioida tutkimuksen uskottavuutta. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 20).

Aloitin tiedonhaun ja aineiston kokoamisen tutkielmaani varten lokakuussa 2018. Pääasiallisesti käytin apunani sähköisiä tietokantoja ja hyödynsin myös yliopiston kirjaston palveluja varaamalla itselleni ajan informaatikolle, jonka kanssa perehdyin erilaisten tietokantojen käyttöön, hakusanojen valintaan ja yhdistelyyn sekä hakujen rajaamiseen. Aineiston keruu sähköisten tietokantojen kautta on tehokasta, mutta käsitteiden moninaisuuden vuoksi myös haastavaa (Whittemore & Knafl 2005, 548). Saavuttaakseni mahdollisimman monipuolisen kokoelman artikkeleita, hain aineistoa eri tieteenalojen julkaisuista. Käytin hakuuni muun muassa Google Scholar-, EBSCO-, Taylor & Francis Online Journal Library- ja Proquest Social Services Abstract-tietokantoja, joista viimeisin ei tuottanut juurikaan toivottuja tuloksia. Sen sijaan Andorin kautta löytyi European Journal of Social Work, jonka julkaisuista löysin aineistoja joko suoraan tai poluttamalla niiden lähdekirjallisuuden kautta. Eniten hakukriteerejä vastaavia artikkeleita löytyi Taylor & Francis Groupin avulla. Hakusanoina käytin *immigrants, social work, migration, social work practice, resettlement* ja näiden sanojen yhdistelmiä ja muunnoksia. Tässä vaiheessa käytin myös laatimiani sisäänotto- ja poissulkukriteereitä (Taulukko 1.), jotka helpottivat aineiston valintaa ja toimivat karttana etsiessäni sopivaa tietoa vastaamaan valittuihin tutkimuskysymyksiini. Rajasin hakuni verkosta löytyviin vertaisarvioituihin artikkeleihin, jotka oli julkaistu aikavälillä 2007-2018. Julkaisujen tuli olla englanninkielisiä ja maksuttomasti luettavissa. Ensimmäisen hakuvaiheen jälkeen kävin läpi valitsemieni artikkelien abstraktit, joiden perusteella sain selkeämmän käsityksen kunkin julkaisun soveltuvuudesta aineistoksi. Tässä vaiheessa karsin pois muun muassa sellaisia julkaisuja, jotka osoittautuivat kirjallisuuskatsauksiksi tai joiden sisältö ei otsikosta huolimatta vastannut hakukriteerejä. Osan artikkeleista siirsin myöhempään tarkasteluun tutkielman teoriaosuutta varten.

Taulukko 1. Sisäänotto- ja poissulkukriteerit.

Sisäänottokriteerit	Poissulkukriteerit
+ vastaa asetettuun tutkimuskysymykseen	-ei vastaa asetettuun tutkimuskysymykseen
+ vertaisarvioitu tutkimusartikkeli	-ei vertaisarvioitu tutkimusartikkeli
+ kohderyhmä maahanmuuttajat tai sosiaalityöntekijät	-kohderyhmä jokin muu kuin maahanmuuttajat tai sosiaalityöntekijät
+ julkaistu vuonna 2007 tai sen jälkeen	-julkaistu ennen vuotta 2007
+ englanninkielinen	-muu kuin englanninkielinen
+ koko teksti saatavilla maksuttomasti	-maksullinen artikkeli
+ kvalitatiivinen empiirinen tutkimus	-kirjallisuuskatsaus

Lopulliseksi aineistokseni (Taulukko 2.) valikoitui yhdeksän vertaisarvioitua tieteellistä artikkelia, jotka on julkaistu vuosien 2011-2018 välisenä aikana. Kaikki artikkelit ovat laadullisia tutkimuksia. Tutkimuksista kaksi on tehty Ruotsissa, kaksi Suomessa ja muut Norjassa, Hollannissa, Islannissa, Italiassa ja Yhdysvalloissa. Neljä tutkimuksista on puolistrukturoituja haastattelututkimuksia. Muita käytettyjä aineistoja ovat kyselytutkimus, narratiivinen haastattelu, syvähaastattelu sekä kahden aineiston tutkimus, jossa oli toteutettu sekä laadullista sisällönanalyysia että haastattelututkimus.

Taulukko 2. Tutkimusartikkelit

	Tutkimuksen tekijä(t), nimi ja julkaisutiedot	Tutkimuksen tarkoitus	Menetelmä ja kohderyhmä	Keskeisimmät tutkimustulokset
1	Røysum, Anita (2018) The job-seeking experiences of resourceful female immigrants and the impact on their self-efficacy beliefs. <i>European Journal of Social Work</i> 05/18, 1-12. Norja	Selvittää, miten työtä etsivät, neuvokkaat maahanmuuttajanaiset kokevat kotimaassaan hankittujen valmiuksien ja koulutuksen merkityksen isäntämaassaan Norjassa ja millä tavoin työnhakukokemukset vaikuttavat heidän työhön liittyvään minäpystyvyyteensä ja identiteettiinsä.	Syvähaastattelut. 26 maahanmuuttajanaista..	Aktiivisuudesta ja kielen opiskelusta huolimatta haastateltavat eivät ole saaneet töitä. Aikaisemmalla koulutuksella ei merkitystä uudessa kotimaassa tai sitä ei katsota samantasoisiksi norjalaisen koulutuksen kanssa. Haastateltavat eivät voi hyödyntää kotimaassaan rakennettuja verkostoja sekä koulutustaan. Vaikeudet työhaussa saattavat johtaa ulkopuolisuuden, voimattomuuden ja epätoivon kokemuksiin sekä itsetunnon ja yleisen hyvinvoinnin heikkenemiseen.
2	Azghari, Youssef, van de Vijver, Fons J. R. & Hooghiemstra, Erna (2018) Social workers' contribution to success in lives of young Moroccan-Dutch. <i>European Journal of Social Work</i> 05/18, 1-17. Hollanti	Selvittää, millaisia onnistumisia ja haasteita marokkolais-hollantilaiset nuoret kokevat sekä tutkia, mikä rooli hollantilaisilla sosiaalityöntekijöillä on heidän sosiaalisen osallisuutensa kehittämisessä.	Kaksiosainen tutkimus: kysely ja haastattelu. 1.sosiaalityöntekijöille 2.sekä sosiaalityöntekijöille että marokkolais-hollantilaisille nuorille.	Nuorten osallisuutta heikentävät eniten heikot resurssit. Nuorten itsensä mukaan suurin heikentävä tekijä ovat kulttuuriset erot ja maan negatiivinen ilmasto, sosiaalityöntekijöiden mukaan nuoret osallistuvat heikosti valtaväestön toimintaan ja heiltä puuttuvat tarpeelliset sosiaaliset taidot.

3	<p>Eliassi, Barzoo (2017) <i>Conceptions of Immigrant Integration and Racism Among Social Workers in Sweden.</i> <i>Journal of Progressive Human Services</i> 28:1, 6-35.</p> <p>Ruotsi.</p>	<p>Analysoida, miten ruotsalaiset sosiaalityöntekijät näkevät maahanmuuttajat mahdollisina kansalaisina ja heidän kotoutumisensa sekä miten he taltuttavat rasismia omissa instituutioissaan ja laajemmin ruotsalaisessa yhteiskunnassa.</p>	<p>Puolistrukturoidut haastattelut. 22 ruotsalaista sosiaalityöntekijää, joista neljä ei-valkoisia maahanmuuttajataustaisia.</p>	<p>Valkoisten sosiaalityöntekijöiden haastatteluissa rasismia pääosin vähätellään, oikeutetaan tai sen olemassaolo kielletään kokonaan. Rasismi vaikuttaa sekä asiakkaan ja sosiaalityöntekijän väliseen kanssakäymiseen että tukeen, jota asiakkaat saavat. Maahanmuuttajataustaisten sosiaalityöntekijöiden mukaan rasismia esiintyy paljon sosiaalityöntekijöiden keskuudessa.</p>
4	<p>Viola, Erica, Biondo, Elena & Mosso, Cristina O. (2018) <i>The Role of Social Worker in Promoting Immigrants' Integration.</i> <i>Social Work in Public Health</i> 33:7-8, 483-496.</p> <p>Italia</p>	<p>Selvittää, millaisia käytäntöjä ja strategioita italialaiset sosiaalityöntekijät käyttävät edistääkseen maahanmuuttajien kotoutumista</p>	<p>Puolistrukturoidut haastattelut. 20 sosiaalityöntekijää.</p>	<p>Sosiaalityöntekijät näkevät tärkeimpinä kotoutumista edistävinä tekijöinä kommunikaation, tiedonvälityksen ja autonomian lisäämisen. Esteinä ovat työttömyys ja pimeä työ sekä vastaanottajamaan ennakkoluuloisuus ja vihamielisyys.</p>
5	<p>Ahmad, Akhlaq (2011) <i>CONNECTING WORK the role of social networks for immigrants searching jobs in Finland.</i> <i>European Societies</i> 13:5, 687-712.</p> <p>Suomi.</p>	<p>Selvittää, miten maahanmuuttajien sosiaaliset verkostot ovat auttaneet heitä löytämään työmahdollisuuksia Suomessa.</p>	<p>Laadullinen tutkimus. Puolistrukturoidut haastattelut. 40 maahanmuuttajamiestä.</p>	<p>Huolimatta Suomen työvoimapoluista maahanmuuttajat tukeutuvat sosiaalisiin verkostoihinsa työpaikkojen etsimisessä. Suurimpana haasteena työpaikan saamiselle on syrjintä. Kielitaito ja sosiaaliset taidot merkitsivät vähemmän. Korkeasta koulutuksesta huolimatta haastatellut saavat töitä matalapalkkaisilta aloilta.</p>
6	<p>Jönsson, Jessica H. (2013) <i>Social work beyond cultural otherisation.</i> <i>Nordic Social Work Research</i> 3:2, 159-167.</p> <p>Ruotsi</p>	<p>Tutkia ja analysoida, miten kulturalisaatio määrittää maahanmuuttajataustaisten ihmisten sosiaalisia ongelmia ja sen merkitystä kulttuurisensitiivisten projektien ja ohjelmien perustamisessa.</p>	<p>Laadullinen sisällönanalyysi, kaksi aineistoa. 1. Dokumentteja, jotka on julkaistu kulttuurisen osaamisen paikoiksi itsensä määrittelevien sosiaalityön organisaatioiden kotisivuilla sekä 2. Haastattelut kymmenelle sosiaalityöntekijälle, jotka työskentelevät marginalisoiduilla alueilla Ruotsin Malmössa, Göteborgissa ja Tukholmassa.</p>	<p>Sosiaalityötä maahanmuuttajien parissa määrittää monikulttuurisuuden kehys, jossa asiakkaiden ongelmat nähdään kulttuurisina ja erot ovat poikkeamia verrattuna kantaväestöön. Nämä kulttuuriset ominaisuudet nähdään muuttumattomina. Marginalisaatio nähdään yksilön valintojen seurauksena ja se johtaa sosiaalisiin ongelmiin ja etnisen alaluokan syntymiseen.</p>

7	Danso, Kofi & Lum, Terry (2013) Inter-group Relations and Predictors of Immigrant Experience, <i>Journal of Ethnic & Cultural Diversity in Social Work</i> 22:1, 60-75. Yhdysvallat	Tutkia maahanmuuttajien epäsuotuisia kokemuksia kohtaamisissa ei-maahanmuuttajataustaisten minnesotalaisten kanssa.	Kyselytutkimus. 1036 maahanmuuttajataustaista henkilöä Minnesotan osavaltiossa.	Ei-eurooppalaiset raportoivat muita enemmän epäystävällisestä ja vihamielisestä kohtelusta. Ei-eurooppalaisista maahanmuuttajista afrikkalaistaustaiset kohtasivat epätodennäköisimmin vihamielistä käytöstä ja latinotaustaiset todennäköisimmin.
8	Dubus, Nicole (2018) Arriving old: A qualitative study of elder refugee women's self-perceptions of the first year of resettlement. <i>Journal of Gerontological Social Work</i> 61:4, 393-410. Islanti	tutkia pakolaistaustaisten, iäkkäiden naisten kokemuksia uudelleensijoittumisesta perheensä kanssa sekä suojaavia tekijöitä, jotka ovat vahvistaneet heidän resilienssiään	Laadullinen tutkimus. Puolistrukturoidut, avointen kysymysten haastattelut. 8 iäkästä pakolaistaustaista naista, jotka olivat perheineen asuneet Islannissa vuoden	Ennen Islantiin tuloa haastateltavat kokivat, että heidän korkea ikänsä oli haitaksi perheelle. Islantiin tultuaan he kokevat palanneensa Syyrian sisällissotaa edeltävälle toiminnan asteelle. Perheen hyvinvoinnista huolehtiminen tuo turvaa ja lisää osallisuuden kokemuksia.
9	Määttä, Tiina (2017) Broadening Social Work's Framework on Place and Belonging: An Investigation into Identity Processes Intersected by Experiences of Migration. <i>The British Journal of Social Work</i> 48:6, 1594-1610. Suomi	Ymmärtää maahanmuuttajanarratiivin kautta johonkin kuulumisen dynamiikkaa paikan ja identiteetin kontekstissa.	Narratiivinen kyselytutkimus, jossa käytettiin taidepohjaista kuvakollaasia narratiivin tukena. Osallistajat olivat kolmannen sektorin kotoutumisohjelmassa mukana olleita maahanmuuttajia, jotka olivat asuneet Suomessa vähintään kaksi vuotta. 2 naista ja 4 miestä.	Johonkin kuulumisen kokemus edellyttää vapautta saavuttaa oma potentiaalinsa ja toteuttaa unelmiaan, kaltaisten tapaaminen ja vertaistuki, merkityksellisten ihmissuhteiden luominen. Vapaus määrittellä itsensä, vapaus toimia ja vaikuttaa, saada aikaan muutosta. Etnisyyden painottaminen voi heikentää kuulumisen tunnetta. Yksilöllisen ja sosiaalisen vapauden rajoittaminen ei kuitenkaan välttämättä heikentänyt kuulumisen tunnetta.

3.4 Aineistolähtöinen sisällönanalyysi

Laadullisen tutkimuksen avulla pyritään joko ymmärtämään tai selittämään tiettyä ilmiötä sekä muodostamaan siitä selkeä käsitys (Tuomi & Sarajarvi 2009, 28). Hajanaisesta aineistosta on näin mahdollista tiivistää kokonaisuudeksi olennainen tieto ja tuottaa uutta tutkimusta valitusta ilmiöstä (Eskola & Suoranta 2008, 137). Sisällönanalyysi on perinteinen laadullisen tutkimuksen analyysimenetelmä, jota voidaan käyttää joko yksittäisenä metodina tai teoreettisena kehyksenä yhdistettynä muihin analyysimenetelmiin. Sisällönanalyysia varten tutkimusaineistosta valitaan tutkimuskysymyksiin vastaava ilmiö, josta pyritään kertomaan kaikki olennainen tieto.

Laadullisen analyysin haasteena onkin rajaaminen; aineistosta on löydettävä valitun kiinnostuksen kohteen, tutkimusongelman ja tutkimustehtävän kanssa linjassa oleva tieto, ja kaikki muu kiinnostava on siirrettävä odottamaan seuraavia tutkimuksia. Tämän jälkeen aineisto voidaan luokitella tai teemoitella valittujen käsitteiden avulla riippuen siitä, haetaanko aineistosta jonkin ilmiön esiintymistiheyttä vai sen ilmenemistä erilaisin tavoin. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 93-95.)

Tuomen ja Sarajärven (2002, 97-100) mukaan laadullinen aineiston analyysi jakautuu aineistolähtöiseen, teoriaohjaavaan ja teorialähtöiseen analyysiin. Aineistolähtöisen analyysin avulla tutkimusaineistosta pyritään luomaan teoreettinen kokonaisuus. Tavoitteena on löytää aineistosta analyysiyksiköitä, joita tutkimuksen tekijä ei ole etukäteen määritellyt, vaan ne vastaavat tutkimuksen tarkoitusta ja tehtävää. Kun analyysi on aineistolähtöistä, aikaisemmat havainnot, tiedot ja teoriat tutkittavasta ilmiöstä eivät vaikuta analyysin toteuttamiseen ja lopputulokseen. (Emt.)

4 MAAHANMUUTTAJIEN KOTOUTUMISEEN VAIKUTTAVAT TEKIJÄT

4.1 Maahanmuuttajien kotoutumista edistävät tekijät

Aineistosta nousee esiin kotoutumiseen vaikuttavia tekijöitä yksilön sosiaalisen pääoman sekä yhteiskuntaan ja yhteisöön kuulumisen näkökulmasta. Näihin teemoihin liittyvää puhetta esiintyy sekä maahanmuuttajien että sosiaalityöntekijöiden haastatteluissa (Ahmad 2011; Azghari ym. 2018; Eliassi 2017; Määttä 2018; Viola ym. 2018).

Hyvien *sosiaalisten verkostojen* sekä *sosiaalisten taitojen* rakentaminen näyttäytyy merkittävänä tekijänä (Ahmad 2011; Azghari ym. 2018; Määttä 2018). *Työpaikan löytäminen* on tärkeää niin naisille kuin miehillekin (Ahmad 2011; Røysum 2018). Myös sosiaalityöntekijät painottavat omilla haastatteluissaan *sosiaalisia verkostoja ja taitoja* (Viola ym. 2018) sekä lisäksi *kielitaidon* merkitystä (Eliassi 2017), molemminpuolista *sisäistä motivaatiota* (Azghari ym. 2018), *kommunikaatiota*, parempaa *tiedonvälitystä* sekä asiakkaiden *autonomian lisäämistä* (Viola ym. 2018). Ahmadin (2011) mukaan maahanmuuttajataustaiset miehet hyödyntävät oman etnisen viiteryhmänsä verkostoja etsiessään töitä uudessa kotimaassaan, mutta kokevat tarpeellisena verkostojen luomisen myös kantaväestön kanssa. Azgharin ja kumppaneiden (2018) tutkimuksessa toisen

polven maahanmuuttajataustaiset marokkolais-hollantilaiset nuoret kertovat kaltaistensa menestyvän sitä paremmin, mitä enemmän heillä on *sosiaalisia siteitä* ja kanssakäymistä kantaväestöön kuuluvien kanssa. Myös *koulutus* näyttäytyy tärkeänä samassa tutkimuksessa.

Siinä missä nuoret ja työikäiset maahanmuuttajat kokevat työn ja verkostoitumisen tärkeäksi, vanhemmille maahanmuuttajille *korkea ikä* saattaa toimia suojaavana tekijänä kotoutumisessa. Danso ja Lum (2013) havaitsivat tutkimuksessaan, että Yhdysvaltain Minnesotassa iäkkäämmät venäläistaustaiset maahanmuuttajat kokevat vähemmän vihamielistä kohtelua kantaväestön suunnalta, kuin esimerkiksi taloudellisten syiden vuoksi maahan tulleet latinotaustaiset maahanmuuttajat. Tutkijat päättelevät tämän johtuvan osin ulkoisista tekijöistä, kuten sulautumisesta kantaväestöön vaalean ihonvärin vuoksi, mutta myös siitä, että kantaväestö ei ehkä näe iäkkäämpiä maahanmuuttajia kilpailijoinaan työmarkkinoilla ja siten uhkana omalle taloudelliselle tulevaisuudelleen. Toisaalta samassa tutkimuksessa havaittiin, että töitä tekevät maahanmuuttajat raportoivat vähemmän vihamielisestä kohtelusta kuin esimerkiksi vapaa-ajallaan julkisia virkistysalueita käyttävät maahanmuuttajat. Danso ja Lum (emt.) päättelevät tämän johtuvan siitä, että työnteosta voidaan kuitenkin katsoa olevan hyötyä myös kantaväestölle, kun taas julkisten tilojen jakaminen saattaa aiheuttaa närää ja kilpailua resursseista. Dubus'n (2018) tutkimuksessa mukana olleet vanhemmat syyrialaisnaiset näkevät ikänsä rasitteena perheelleen pakolaisleirillä ja siirtymävaiheessa uuteen kotimaahan. He pelkäsivät hidastavansa tai estävänsä perheensä pääsyä turvallisempiin elinolosuhteisiin. Kuitenkin asetuttuaan Islantiin he kokevat olevansa *turvassa* ja *tervetulleita* ja hyvinvointinsa sekä toimintakykynsä palaavan Syyrian sisällissotaa edeltävälle tasolle. Heidän *roolinsa perheessä* lasten- ja kodinhoitajana on tärkeä ja *koko perheen yhdessäolo* samassa paikassa tuo heille onnellisuutta. (Emt.)

Iäkkäämmät maahanmuuttajanaiset kokevat verkostojen luomisen hiukan eri tavoin kuin työikäiset maahanmuuttajat. Dubus'n (2018) mukaan he olivat tyytyväisiä islantilaisten sosiaalityöntekijöiden tarjoamaan konkreettiseen apuun ja ystävystyivät helposti esimerkiksi naapureidensa kanssa mutta eivät kaivanneet kommunikaatioon yhteistä kieltä. He myös tulkitsivat selviytyvänsä hyvin, kun Islantiin saapumista seuranneiden tiiviiden tapaamisten jälkeen sosiaalityöntekijät eivät enää järjestäneet kotikäyntejä tai muita kohtaamisia. Tutkija esittääkin artikkelissaan pohdinnan, että näiden naisten *resilienssi*, kyky selviytyä ja jatkaa elämää sodan jälkeen, saattaisi olla kotoutumista tärkeämpi lopputulema. Eliassin (2017) haastattelemat sosiaalityöntekijät korostavat

kielitaidon merkitystä kotoutumisen onnistumisessa. Kielitaidon tärkeys asetetaan kuitenkin kyseenalaiseksi esimerkiksi Røysumin ((2018) tutkimuksessa, jonka mukaan maahanmuuttajanaiset eivät kielitaitonsa kartuttamisesta huolimatta ole saaneet töitä. Myöskään pitkään Suomessa asuneiden maahanmuuttajamiesten kielitaito ei ollut määräävä tekijä töitä etsiessä (Ahmad 2011). Danson ja Lumin (2013) tutkimuksessa tulos on, että heikommin uuden kotimaansa kieltä osanneet raportoivat vähemmän vihamielisestä kohtelusta.

Tiina Määttä (2018) tarkastelee tutkimuksessaan, miten maahanmuuttajat Suomessa kokevat *johonkin kuulumisen* paikkaan sidotun identiteetin kautta, sekä miten sosiaalityö voisi tukea maahanmuuttaja-asiakkaiden omia strategioita pyrkimyksissä saavuttaa kuulumisen kokemuksia. Määttä haastatteli maahanmuuttajia menetelmällä, jossa haastateltavat palauttivat mieleensä muistoja ja kokemuksia kuulumisesta, paikasta ja identiteetistä luomalla kuvakollaaseja kertomansa tueksi. Tavoitteena oli lähestyä johonkin kuulumisen kokemusta ilman tiukkoja kategorioita esimerkiksi etnisyyteen liittyen. Analyysissään Määttä kategorioi merkittyjä paikkoja haastateltavien niihin liittämien arvojen, tunteiden ja toimintojen valossa. *Vapauden tunne* näyttäytyy sidoksissa kuulumisen kokemuksiin. *Toiveet* ja *tavoitteet* kategorioitiin *yksilön vapauteen* ja *toiminnot* sekä *vaikuttaminen* puolestaan *sosiaaliseen vapauteen*. Määttä havaitsi tutkimuksessaan, että yksilölle on tärkeää *saavuttaa oma potentiaalinsa* ja *löytää oma tarkoituksensa elämässä*. Kuulumisen tunne saavutetaan siis *merkityksellisyyden tunteen* kautta ja unelmien ja tavoitteiden seuraaminen johtaa tiettyihin elämänvalintoihin. Haastatteluista käy ilmi, että kaikki eivät saa itse tehdä valintoja, vaan heille kerrotaan kotoutumisohjelman puitteissa, mitkä tavoitteet ovat toivottavia tai edes mahdollisia. Jotkut haastateltavista kertoivat, että heitä ohjattiin hakeutumaan vain matalapalkkaisille aloille kuten siivous- ja huoltotöihin. Tästä syystä heidän innostuksensa hiipui ja he tunsivat kulkevansa turhautuneina kurssilta toiselle vailla merkitystä. (Emt.)

Vaikka verkostoituminen kantaväestön kanssa ja johonkin kuulumisen tunne koetaan tärkeäksi, myös maahanmuuttajien keskinäinen omien kokemusten jakaminen ja *vertaistuki* mainitaan kotoutumista edistävänä tekijänä. *Merkityksellisten ihmissuhteiden luominen* nousee esiin myös Määttän (2018) kuvakollaaseja tehneiden maahanmuuttajien kertomuksissa ja joillekin se on jopa tärkeämpää, kuin paikkaan sidottu kuulumisen tunne. Sosiaalityön näkökulmasta *kommunikaatio* ja *vahvat sosiaaliset siteet* loisivat pohjaa hyvälle vuorovaikutukselle (Viola ym. 2018). Jotta nämä edellä mainitut olisi

mahdollista saavuttaa, tarvitaan hyviä *sosiaalisia taitoja* (Määttä 2018; Viola ym. 2018). Sosiaalityöntekijät painottavat omalta osaltaan tarvetta saada riittävästi tietoa asiakkaiden elämästä, jotta heitä voisi paremmin tukea *omatoimisuuden* ja *autonomian* saavuttamisessa (Viola ym. 2018). Myös maahanmuuttajat itse näkevät oman *toimijuutensa* vievän kotoutumistaan eteenpäin (Dubus 2018; Määttä 2018). Dubus' n (2018) haastattelemat syyrialaisnaiset toteuttivat toimijuuttaan huolehtimalla lapsenlapsistaan ja perheen kodinhoidosta. Heille tämä kaikki kulminoitui leivän leivonnassa; suurin osa haastatelluista kertoi leipomisen vievän ison osan päivästä, mutta se toi perheille tunteen turvasta ja oman kulttuurin jatkuvuudesta uudessa kotimaassa (emt). Määttä (2018) artikkelissa puolestaan toimijuus liitettiin vahvasti mahdollisuuteen *rakentaa ja kehittää yhteisöä* uudessa kotimaassa sekä määritellä itse itsensä esimerkiksi työyhteisössä. Kollaasitarinoissa (emt.) *sosiaaliset verkostot* liitettiin työelämän lisäksi vapaa-ajan kohtaamispaikkoihin, joita tarjosivat muun muassa kolmannen sektorin toimijat.

4.2 Maahanmuuttajien kotoutumista hidastavat tekijät

Anita Røysumin (2018) haastattelemien maahanmuuttajanaisten työnsaannin tueksi ei sosiaalisia tai muitakaan verkostoja ole saatavilla, kuten seuraava sitaatti osoittaa: *"In Norway, you must know someone; then, you can get a job. If you do not know someone, you end up in the back of the queue."* Røysumin (emt.) mukaan koulutuksesta ja työkokemuksesta on yleensä hyötyä olennaisten verkostojen luomisessa. Haastatellut maahanmuuttajanaiset olivat kuitenkin hankkineet koulutuksensa entisessä kotimaassaan, joten he eivät hyötäneet siitä uudessa ympäristössään. Ponnisteluistaan huolimatta naiset jäävät työmarkkinoiden ulkopuolelle ja kertovat tämän vaikuttavan paitsi yleisesti oman ja perheensä *hyvinvoinnin*, myös *työidentiteetin* ja *itsetunnon heikkenemiseen*. Työttömyys johtaa *voimattomuuden*, *toivottomuuden* ja *eristäytymisen* kokemuksiin. (Emt.) Muissakin tutkimuksissa esiintyy kuvauksia *marginalisaatiosta*, *ulkopuolisuuden tunteesta*, *syrjäytymisestä* ja *sosiaalisen luokan putoamisesta* (Ahmad 2011; Azghari ym. 2018; Jönsson 2013; Määttä 2018; Røysum 2018).

Erityisesti maahanmuuttajataustaisilta nuorilta ja työikäisiltä naisilta puuttuvat verkostojen lisäksi myös oikeanlaiset *resurssit* sekä *sosiaaliset siteet*. Azgharin ja kumppaneiden (2018) mukaan nuorten sosiaaliset siteet tarvitsevat vahvistusta etenkin perheiden kautta, sillä *heikko vanhemmuus* ja vanhempien yhteistyökyvyttömyys esimerkiksi koulun kanssa vähentää nuorten osallisuuden kokemuksia ja vaikeuttaa

heidän kiinnittymistään yhteiskuntaan. Lisäksi nuorten elämästä saattavat puuttua niin kantaväestön kuin omankin etnisen ryhmän positiiviset roolimallit, joiden avulla rakentaa identiteettiään (emt.). Røysumin (2018) haastatteleminen työtä etsivien naisten resurssien puute näyttäytyy siten, että kaikesta osaamisesta ja työkokemuksesta huolimatta työnantajat ovat haluttomia palkkaamaan heitä työmarkkinoilta. Toisaalta naiset kokivat, että työvoimatoimistojen ja sosiaalipalveluiden yhteistyön myötä heidän tilanteessaan keskityttiin jopa liikaa työllistymisen ongelmiin. Naisten näkökulmasta tämä saattoi johtaa siihen, että heidän elämänsä muut tärkeät osa-alueet jäivät kokonaan käsittelemättä. (Emt.)

Eliassin (2017) mukaan sosiaalityöntekijöille annetaan Ruotsissa usein johtava asema maahanmuuttajien kotoutumisen ja siihen liittyvien käytäntöjen toteuttamisessa. Tämä voidaan nähdä perusteltuna siksi, että sosiaalityö on tärkeä osa ruotsalaista hyvinvointijärjestelmää. Myös Violan ja kumppaneiden (2018) mukaan sosiaalityöntekijöiden merkitys maahanmuuttajien kotoutumiselle on ratkaiseva. Heidän mukaansa (emt.) sosiaalityön tehtävänä on edistää sosiaalista koheesiota, kollektiivista vastuullisuutta ja niin yksilöllistä kuin yhteisöllistä voimaantumista. Eliassi (2017) nostaa tutkimuksissaan esiin, miten ruotsalaisessa yhteiskunnassa on yhtäältä nähtävissä etnistä epätasa-arvoa ja toisaalta kuitenkin ruotsalaisten vahva näkemys itsestään värisokeana ja universalistisena tasa-arvoon, neutraaliuteen ja oikeudenmukaisuuteen nojaavana kansana. Violan ja kumppaneiden (2018) haastattelemat italialaiset sosiaalityöntekijät puolestaan näkevät kotoutumisen esteinä työttömyyden ja *pimeän työn* lisäksi vastaanottajamaan asukkaiden ennakkoluuloisen ja *vihamielisen* suhtautumisen maahanmuuttajiin. Maahanmuuttajat saattavat kokea jopa *väkivallan uhkaa* kantaväestön taholta (Määttä 2018). Eliassin (2017) haastatteleminen valkoisten sosiaalityöntekijöiden keskuudessa vallitsee pääosin näkemys, että heidän työssään ei esiinny *rasismia* tai *syrjintää*. He näkevät rasismia äärimmäisenä ilmiönä, jonkalaisia olivat esimerkiksi Natsi-Saksan juutalaisvainot ja Etelä-Afrikan apartheid. Kuitenkin heidän maahanmuuttajataustaiset kollegansa kertovat kohtaavansa työssään niin itseensä kuin maahanmuuttajataustaisiin asiakkaisiin kohdistuvia, etnisyyteen perustuvia *ennakkoluuloja*. Valkoisten sosiaalityöntekijöiden suhtautuminen maahanmuuttajiin asiakkaina näyttää kapea-alaisena keskittyen esimerkiksi pääosin heidän puutteelliseen kielitaitoonsa. Kantaruotsalaisten asiakkaiden nähdään selviytyvän ja kiinnittyvän yhteiskuntaan paremmin siitäkin huolimatta, että osalla heistä on suuria vaikeuksia muun muassa päihteiden ja mielenterveysongelmien kanssa. Kategoriointi ”toivottuihin” ja ”ei-toivottuihin” asiakkaisiin ei kuitenkaan osu negatiivisesti

esimerkiksi Yhdysvalloista, Kanadasta tai Länsi-Euroopasta kotoisin oleviin valkoisiin maahanmuuttajiin, eikä heidän kielitaidottomuuttaan pidetä ongelmallisena. Kantaruotsalaiset sosiaalityöntekijät perustelevat asiakkaiden erilaisuutta *kulttuurisilla eroilla* ja *etäisyydellä*, vaikka maantieteellisesti esimerkiksi Iran on lähempänä Ruotsia kuin Australia, Yhdysvallat tai Kanada. Haastatellut asettavat asiakkaitaan akselille, jonka toisessa päässä ovat Keski-idän muslimit ja toisessa länsimaalaiset, eurooppalaiset kristityt. Länsimaalaiset maahanmuuttajat nähdään kulttuurisesti läheisemmiksi kantaruotsalaisten kanssa. (Eliassi 2017). Toisaalla Violan ja kumppaneiden (2018) haastattelemat italialaiset sosiaalityöntekijät eivät pidä kulttuurisia eroja esteenä kotoutumiselle, vaan uskovat maahanmuuttajille olevan täysin mahdollista integroitua uuteen yhteiskuntaan ja samalla säilyttää kahden maailman, uuden ja entisen kotimaan, kansalaisuus.

Azgharin ja kumppaneiden (2018) haastattelemat hollantilaiset sosiaalityöntekijät mainitsivat maan *negatiivisen ilmaston* hidastavan marokkolaistaustaisten nuorten kiinnittymistä osaksi yhteiskuntaa. Kantaväestön negatiivisuus maahanmuuttajataustaisia kohtaan näyttäytyy muun muassa *syrjintänä*, *negatiivisina stereotyyppinä* ja *kielteisenä suhtautumisena muslimeihin*. Myös Danson ja Lumin (2013) haastattelemat ei-eurooppalaiset maahanmuuttajat kertoivat kohtaamastaan *epäystävällisestä* ja jopa *vihamielisestä kohtelusta* Yhdysvaltojen Minnesotassa. Syrjintä näyttäytyy niin ikään Ahmadin (2011) haastattelemien maahanmuuttajamiesten näkökulmasta suurimpana esteenä heidän työllistymiselleen uudessa kotimaassaan Suomessa. Røysumin (2018) haastattelemat maahanmuuttajanaiset eivät kertomansa mukaan olleet kokeneet niinkään varsinaista syrjintää mutta tuntevat elämänsä hallinnan olevan jonkun muun käsissä. Heidän kokemansa rasismi näyttäytyy siis rakenteellisella tasolla.

Maahanmuuttajat kokevat syrjintää siis sekä viranomaisten että tavallisten kanssaihmissen taholta. Aineistosta selviää, että osa sosiaalityöntekijöistä kiistää ongelman, eikä siten koe tarpeelliseksi kehittää työtään sen ratkaisemiseksi (Eliassi 2017). Osa taas näkee tärkeänä niin työnsä kuin yhteiskunnallisen ilmapiirin muokkaamisen maahanmuuttajien kotoutumisen edistämiseksi (Azghari ym. 2018; Viola ym. 2018). Millaisia keinoja yhtäältä sosiaalityöntekijät ja toisaalta maahanmuuttajat ehdottavat kotoutumisen haasteiden voittamiseen? Siitä kerron seuraavassa osiossa.

4.3 Kulttuurisensitiivisyys – kotoutumisen edistäjä vai kulttuurinen toiseuttaja?

Osalle haastatelluista sosiaalityöntekijöistä rasismi ja sen myötä monenlainen syrjintä ei siis näyttäydä ongelmana maahanmuuttajien kotoutumiselle (Eliassi 2017). Kaikilla on kuitenkin ymmärrys siitä, että kotoutumisen onnistumiseen tarvitaan sosiaalityön panosta. Tie onnistuneeseen kotoutumiseen hakee erilaisia reittejä. Joidenkin sosiaalityöntekijöiden mukaan ratkaisu kotoutumisen ongelmiin löytyy *kulttuurisensitiivisestä* työotteesta. Azgharin ja kumppaneiden (2018) haastatteleminen hollantilaisten sosiaalityöntekijöiden mukaan on tärkeää kehittää omaa *kulttuurista kompetenssiaan* eli kulttuurista tietoisuuttaan ja herkkyyttään, jotta voi työssään auttaa maahanmuuttajataustaisia nuoria heidän taitojensa ja siteidensä vahvistamisessa ja siten parantaa heidän osallisuuttaan. Myös *sosiaalisen kompetenssin* eli asenteiden, tiedon ja taidon kehittäminen voisi johtaa toimivaan kulttuurien väliseen työhön. Maahanmuuttajataustaisten nuorten näkökulmasta sosiaalityöntekijöiden tulisi panostaa *kuuntelemiseen, tasavertaiseen kohteluun, reflektioon, asiakkaan motivoimiseen ja positiivisen palautteen antamiseen* avoimen luottamussuhteen saavuttamiseksi. (Emt.) Røysumin (2018) tutkimuksessa haastatellut maahanmuuttajanaiset kaipasivat hekin motivointia ja *tukea aktiivisen roolin saavuttamiseen* omassa elämässään. Røysumin (emt.) mukaan kulttuurisen erilaisuuden painottamisen sijaan tämä vaatisi pikemminkin *keskittymistä yksilöllisiin resursseihin*. Eliassin (2017) haastattelemissa sosiaalityöntekijöistä eräs näki kulttuuriin ja kielitaitoon keskittymisen peräti esteenä kotoutumiselle, sillä tällöin ei tunnisteta asiakkaan toimijuutta tukevia taitoja ja vahvuuksia. Toinen taas piti *etnisten rajojen ylläpitämistä* tärkeänä kotoutumisen välineenä sen sijaan, että pyrittäisiin edistämään monikulttuurisen identiteetin muodostumista ja samassa yhteiskunnassa elävien ihmisten välistä solidaarisuutta. Määtän (2018) tutkimuksen mukaan etnisyyden korostaminen vähentää maahanmuuttajien kuulumisen tunnetta.

Sen lisäksi, että kantaväestöön kuuluvat sosiaalityöntekijät tarvitsevat lisää koulutusta ja osaltaan rakentavat siteitä maahanmuuttajien ja valtaväestön välille, olisi tärkeää myös kouluttaa maahanmuuttajataustaisia ihmisiä sosiaalityön ammattilaisiksi (Azghari ym. 2018). Eliassin (2017) tutkimuksesta nousee esiin myös *kulttuuristen neuvottelijoiden tai välittäjien* (cultural mediators) käyttö maahanmuuttajien kanssa työskennellessä. Kulttuuriset neuvottelijat avustavat asiakkaita muun muassa välittämällä tietoa, auttamalla heitä kommunikoimaan eri instituutioiden kanssa, käntämällä dokumentteja ja luomalla kontakteja maahanmuuttajien ja isäntämaan välille. Eliassin (emt.) mukaan

eri ryhmien väliset yhteydet, välittäjien luomat ”*kulttuuriset sillat*”, madaltavat kotoutumiseen liittyviä esteitä ja monitieteellinen yhteistyö sosiaalityöntekijöiden sekä muiden ammattilaisten välillä lisää parhaimmillaan molemminpuolista empatiaa ja yhteisymmärrystä. Aineistosta nousee esiin myös, että kotoutumisen onnistuminen tai sen vaikeudet eivät saa jäädä ainoastaan maahanmuuttajien itsensä vastuulle. Yksi Eliassin (2017) haastattelemista kantaväestöön kuuluvista sosiaalityöntekijöistä totesi kotimaansa Ruotsin olevan kaukana sellaisesta monikulttuurisesta yhteiskunnasta, jossa jokaisella on oikeus mielipiteeseen, koulutukseen, asumiseen ja myös velvollisuuksiin. Hänen mielestään maahanmuuttajilla ei Ruotsissa ole mahdollisuutta osallistua ja päättää asioistaan, vaan he ovat vailla toimijuutta ja vain politiikan ja hallinnan kohteena. Valtaväestön tulisi myös määritellä kansallinen identiteettinsä uudelleen, tunnistaa paremmin rakenteellisia esteitä ja osallistua kotoutumiseen tasaisemman vallan- ja resurssienjaon avulla. (Emt.)

5 YHTEENVETO JA POHDINTA

Tutkielmani tavoitteena oli selvittää, mitkä tekijät vaikuttavat maahanmuuttajien kotoutumiseen. Halusin tuoda esiin maahanmuuttajien omia kokemuksia siitä, mitä elementtejä tarvitaan kotoutumisen edistämiseksi ja toisaalta, mitkä tekijät hidastavat ja heikentävät kotoutumista. Lisäksi halusin peilata näitä kokemuksia maahanmuuttajien kanssa työskentelevien viranomaisten näkemyksiin kotouttamista edistävästä ja hidastavista tekijöistä ja selvittää, mitä yhtäläisyyksiä ja eroavaisuuksia niissä on suhteessa maahanmuuttajien kokemuksiin.

Tämän kirjallisuuskatsauksen tulosten perusteella voidaan todeta, että kotoutumiseen edistävästi vaikuttavat tekijät paikantuvat sosiaalisen pääoman, osallisuuden, toimijuuden ja yksilön autonomian lisäämisen alueille. Sekä maahanmuuttajat että sosiaalityöntekijät pitävät tärkeänä sosiaalisten verkostojen ja taitojen kehittämistä sekä sujuvaa kommunikaatiota ja tiedonvälitystä asiakkaiden ja viranomaisten välillä. Jotta sosiaalityöntekijät voivat mahdollisimman hyvin tukea maahanmuuttajien osallisuutta ja autonomiaa, heidän tulisi saada riittävästi tietoa asiakkaidensa elämästä. Maahanmuuttajat näkevät tärkeänä verkostoitumisen niin oman etnisen ryhmänsä kuin

kantaväestönkin jäsenten kanssa. Etenkin iäkkäämmät maahanmuuttajanaiset kokevat turvaa ja onnellisuutta saadessaan elää läheisten perheenjäsentensä ympäröimänä. Muiden maahanmuuttajien antama vertaistuki ja merkityksellisten ihmissuhteiden luominen lisäävät parhaimmillaan johonkin kuulumisen ja osallisuuden kokemuksia. Toiveet ja tavoitteet liittyvät mahdollisuuksiin toteuttaa omia unelmiaan sekä saavuttaa vapautta ja merkityksellistä elämää. Nuorille ja työikäisille maahanmuuttajille tämä merkitsee muun muassa koulutuksen ja työpaikan saamista.

Tästä päästäänkin tuloksiin, jotka kertovat kotoutumisen haasteista eli sitä hidastavista ja ehkäisevistä tekijöistä. Aineistosta nousee esiin maahanmuuttajien työllistymistä vaikeuttavia teemoja. Hyvien verkostojen merkitystä korostetaan ja tutkimukset kertovat, että yleensä koulutus ja työkokemus auttavat niiden rakentamisessa. Kuitenkin haastatellut maahanmuuttajat kertovat, että verkostojen luominen on vaikeaa. Miehet onnistuvat rakentamaan verkostoja jonkin verran sekä muiden maahanmuuttajien että kantaväestöön kuuluvien kanssa mutta naisilta samantyyppiset verkostot puuttuvat täysin. Miesten yhteydet saattavat johtaa työllistymiseen mutta pääasiassa töitä löytyy vain matalapalkkaisilta aloilta. Omassa kotimaassa hankittu koulutus ja osaaminen menettävät merkityksensä uuden kotimaan työmarkkinoilla ja tämä johtaa etenkin maahanmuuttajanaisten kokemusten mukaan kokonaisvaltaiseen hyvinvoinnin ja itsetunnon heikkenemiseen, voimattomuuteen ja syrjäytymiseen. Lisäksi naiset kokevat, että palveluiden keskittyminen vahvasti työllistymisen ongelmiin voi johtaa tilanteeseen, jossa asiakkaan muut tärkeät elämänalueet ja niihin liittyvät tarpeet jäävät vaille asiaankuuluvaa huomiota. Tämä näyttäytyy muutosta kaipaavana ilmiönä, sillä työvoimapalveluiden lisäksi palvelujärjestelmän tulisi kyetä tarjoamaan kattavaa tukea ja ohjausta asiakkaiden ja heidän perheidensä asettumiseen osaksi yhteiskuntaa. Viranomaisten näkökulmasta maahanmuuttajien kielitaidon kartuttaminen johtaisi positiivisiin tuloksiin työnhaussa ja edistäisi kotoutumista muutenkin. Maahanmuuttajien kokemukset kuitenkin osoittavat, ettei hyväkään kielitaito edesauta työllistymistä uudessa kotimaassa. Sen sijaan aineistosta on nähtävissä, että maahanmuuttajilta puuttuvat usein muut tarpeelliset resurssit kuten jo mainitut verkostot sekä sosiaaliset siteet. Etenkin nuoret tarvitsevat näiden siteiden vahvistamista esimerkiksi vanhempien ja koulun yhteistyön kautta. Sopivien roolimallien puuttuminen ja heikot suhteet sekä omiin yhteisöihin että kantaväestöön heikentävät osallisuuden kokemuksia ja kiinnittymistä yhteiskuntaan.

Yhtenä merkittävänä kotoutumiseen heikentävästi vaikuttavana tekijänä aineistosta nousee esiin maahanmuuttajien kokema rasismi ja syrjintä. Niin maahanmuuttajat kuin osa haastatelluista sosiaalityöntekijöistäkin tunnistavat kotoutumisen haasteiksi työttömyyden lisäksi valtaväestön negatiivisen ja jopa vihamielisen suhtautumisen maahanmuuttajiin. Valtaosa maahanmuuttajista on kohdannut uudessa kotimaassaan etnisyyteen perustuvia ennakkoluuloja ja väkivallan uhkaa. Ilmiö ei ole ongelmallinen ainoastaan ruohonjuuritasolla, sillä syrjintää tapahtuu myös maahanmuuttajien kanssa työskentelevien sosiaalityöntekijöiden toimesta. Kantaväestöön kuuluvat sosiaalityöntekijät saattavat nähdä itsensä tasavertaista kohtelua toteuttavana värisokeana toimijana ja yhdistää rasismiin johonkin äärimmäiseen, historialliseen sortoon kuten Natsi-Saksassa tapahtuneeseen juutalaisten kansanmurhaan tai apartheidiin Etelä-Afrikassa. Kuitenkin vastaavasti maahanmuuttajataustaiset sosiaalityöntekijät tunnistavat arkisen rasismiin ja sen vaikutukset sekä itseensä että etnisiin vähemmistöihin kuuluviin asiakkaisiin. Maahanmuuttaja-asiakkaisiin suhtaudutaan usein kapea-alaisesti homogeenisenä ryhmänä sen sijaan, että keskityttäisiin yksilön vahvuuksiin ja niiden hyödyntämiseen kotoutumisprosessissa. Tämä näyttäisi toteutuvan erityisesti ei-kristittyjen ja ei-länsimaalaisten maahanmuuttajien kohdalla. Asiakkaiden erilaisuutta suhteessa kantaväestöön saatetaan perustella kulttuuristen erojen lisäksi maantieteellisellä etäisyydellä alkuperämaan ja uuden kotimaan välillä. Näyttäisi siltä, että esimerkiksi ruotsalaiset näkevät Yhdysvalloista tulevat maahanmuuttajat kulttuurisesti läheisempinä, vaikka maantieteellisesti välimatka on pidempi kuin Keski-idästä saapuvilla muslimeilla. Länsimaista saapuvien maahanmuuttajien kielitaidottomuutta ei myöskään nähdä merkittävänä esteenä kotoutumiselle. Tästä voidaan päätellä, että aiemmin etnisyyteen ja ihonväriin perustuva rasismi on osittain vaihtunut kulttuuriseen rasismiin, jonka kohteena ovat erityisesti muslimit. Palvelujärjestelmässä värisokea suhtautuminen vaikeuttaa rakenteelliseen rasismiin puuttumista ja antirasistisen työskentelyn kehittämistä.

Millä keinoin kotoutumisen haasteisiin sitten tulisi tarttua? Miten eritoten sosiaalityötä tulisi kehittää, jotta se täyttäisi tarkoituksensa maahanmuuttajien tukemisessa matkalla kohti uuden kotimaan täysivaltaista jäsenyyttä, omaa identiteettiä ja aktiivisen kansalaisen toimijuutta? Osa sosiaalityöntekijöistä näkee ratkaisuna kulttuurisensitiivisen työtteen ja oman kulttuurisen kompetenssinsa lisäämisen koulutuksen avulla. Parhaimmillaan tämä edesauttaisi työntekijöiden ja asiakkaiden välisen kommunikaation, ymmärryksen ja luottamuksellisen suhteen kehittämistä. Toisaalta osa sosiaalityöntekijöistä näkee maahanmuuttajien kulttuuriin erityispiirteisiin keskittyvän

työtavan ylläpitävän asenteita, joiden mukaan esimerkiksi tietyn etnisen ryhmän voidaan olettaa toimivan tietyllä tavalla riippumatta yksilön omista piirteistä, kyvyistä ja toimintamahdollisuuksista. Maahanmuuttajat itse toivovat yhteistyöltä yksilön kuuntelemista, tasavertaista kohtelua, tukea ja motivointia. Olisi tärkeää löytää jonkinlainen tasapaino kulttuurisensitiivisen työtteen ja yksilön toimintamahdollisuuksien sekä resurssien lisäämisen välille. Sen lisäksi, että kantaväestöön kuuluvia sosiaalityöntekijöitä koulutetaan maahanmuuttajien kanssa työskentelyyn, olisi tarpeen ohjata myös lisää maahanmuuttajia sosiaalityön koulutukseen. Kulttuurien väliset sillat rakentuvat helpommiksi ylittää, kun niiden rakentajina on mahdollisimman monimuotoinen ja toisiaan ymmärtämään pyrkivä joukko ihmisiä. Ei pidä myöskään sivuuttaa sitä tosiasiaa, että monilla etenkin sota-alueilta tulleilla maahanmuuttajilla on taustallaan traumoja, joiden käsittelemiseen tarvitaan aivan omanlaistaan erityisosaamista. Tämän tutkimuksen tulokset kertovat myös, että eritoten maahanmuuttajanaisten kotoutumiseen, työllistymiseen ja osallisuuteen liittyvät kysymykset kaipaavat lisää perehtymistä tutkimuksen keinoin. Tulevaisuudessa maahanmuutto tulee edelleen lisääntymään, ja kotouttamisen haasteita pitää kyetä ratkaisemaan lisäämällä tietoa, ymmärrystä ja koulutusta.

Tätä yhteenvetoa kirjoittaessani osui silmääni uutinen, jonka mukaan yksi maamme oppositiopuolueista on aikeissa ehdottaa työttömyysturvan alentamista puutteellisen kielitaidon perusteella. Oikeutensa täyteen työttömyyskorvaukseen voisi lunastaa todistamalla suomen ja ruotsin kielen taitonsa. Tämän uutisen valossa jään pohtimaan, miten tärkeää on sosiaalityön näkökulmasta ajaa heikoimpien ja haavoittuvaisimpien asiaa ja pyrkiä kohti eriarvoisuuden vähentämistä sekä tasavertaista ja kaikkien ihmisarvon tunnistavaa yhteiskuntaa.

LÄHTEET

*-merkitty aineistona olleet tutkimukset

Abel, G., Brotrager, M., Cuaresma, J., Muttarak, R. (2019) Climate, Conflict and Forced Migration. *Global Environmental Change* vol 54, 239-249.

* Ahmad, A. (2011) CONNECTING WORK the role of social networks for immigrants searching jobs in Finland. *European Societies* 13:5, 687-712.

Aveyard, H. (2010) *Doing A Literature Review In Health And Social Care: A Practical Guide*. McGraw-Hill Education, Berkshire. Available from: ProQuest Ebook Central.

*Azghari, Y., van de Vijver, F. J. R. & Hooghiemstra, E. (2018) Social workers' contribution to success in lives of young Moroccan-Dutch. *European Journal of Social Work* 23:1, 156-172.

Clark, D. (2005) *The Capability Approach: Its Development, Critiques and Recent Advances*. IDEAS Working Paper Series from RePEc. [online]. Available from: <http://search.proquest.com/docview/1698923737> viitattu 3.3.2020

*Danso, K. & Lum, T. (2013) Intergroup Relations and Predictors of Immigrant Experience. *Journal of Ethnic & Cultural Diversity in Social Work* 22:1, 60-75.

*Dubus, N. (2018) Arriving old: A qualitative study of elder refugee women's self-perceptions of the first year of resettlement. *Journal of Gerontological Social Work* 61:4, 393-410.

*Eliassi, B. (2017) Conceptions of Immigrant Integration and Racism Among Social Workers in Sweden. *Journal of Progressive Human Services* 28:1, 6-35.

Eskola, J. & Suoranta, J. (2008) *Johdatus laadulliseen tutkimukseen* (8. painos). Tampere: Vastapaino.

Forsander, A. (2004) Social capital in the context of immigration and diversity: Economic participation in the Nordic welfare states. *Journal of International Migration and Integration* 5:2, 207-227.

Hiitola, J. & Sotkasiira, T. (2018) Pakkomaahanmuutosta, kotouttamistyöstä ja etiikasta. *Janus Sosiaalipolitiikan Ja sosiaalityön Tutkimuksen Aikakauslehti* 26:4, 289-291.

Hiitola, J. & Vuori, J. (2018) Afganistanilaisten pakkomuuttajien arjen kansalaisuus ja toiminnan mahdollisuudet. *Janus Sosiaalipolitiikan Ja sosiaalityön Tutkimuksen Aikakauslehti* 26:4, 326-342.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. (2004) *Tutki ja kirjoita*. 10. osin uud. laitos. Helsinki: Tammi.

*Jönsson, J. (2013) Social work beyond cultural otherisation. *Nordic Social Work Research* 3:2, 159-167.

Kallio, T.J. (2006) Laadullinen review -tutkimus metodina ja yhteiskuntatieteellisenä lähestymistapana. *Hallinnon tutkimus* 25:2, 5.

Kokkonen, T., Turtiainen, K. & Viitasalo, K. (2018) Aktiivisen kansalaisuuden mahdollisuudet kotouttamistyön ulkoisten ehtojen ja maahanmuuttajien tarpeiden ristipaineissa. *Janus Sosiaalipolitiikan Ja sosiaalityön Tutkimuksen Aikakauslehti* 26:4, 343-360.

Larsen, B. (2011) Becoming Part of Welfare Scandinavia: Integration Through the Spatial Dispersal of Newly Arrived Refugees in Denmark. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 37:2, 333-350.

*Määttä, T. (2018) Broadening Social Work's Framework on Place and Belonging: An Investigation into Identity Processes Intersected by Experiences of Migration. *The British Journal of Social Work* 48:6, 1594–1610.

Oivo, T. & Bruun, A. (2016) Valtion kotouttamisohjelma vuosille 2016-2019 ja valtion periaatepäätös valtion kotouttamisohjelmasta. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 45/2016.

Olwig, F.K. (2011) Integration: Migrants and Refugees between Scandinavian Welfare Societies and Family Relations. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 37:2, 179-196.

*Røysum, A. (2018) The Job-Seeking Experiences of Resourceful Female Immigrants and the Impact on their Self-Efficacy Beliefs. *European Journal of Social Work*, pp. 1-12.

Salminen, A. (2011) Mikä kirjallisuuskatsaus? Johdatus kirjallisuuskatsauksen tyypeihin ja hallintotieteellisiin sovelluksiin. Vaasan yliopiston julkaisuja. Opetusjulkaisuja 62 Julkisjohtaminen 4.
https://www.univaasa.fi/materiaali/pdf/isbn_978-952-476-349-3.pdf. Viitattu 3.3.2020

Schmidt, G. (2011) Law and Identity: Transnational Arranged Marriages and the Boundaries of Danishness. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 37:2, 257-275.

Sotkasiira, T. (2018). Kotoutumista vai hyvinvointia? Metafora-analyysi syrjäseutujen kotopalveluista. Teoksessa Johanna Hiitola, Merja Anis ja Kati Turtiainen (toim.) *Maahanmuutto, palvelut ja Hyvinvointi – kohtaamisissa kehittyviä käytäntöjä*. Tampere: Vastapaino, 30-52.

Torraco, R. (2005) Writing integrative literature reviews: guidelines and examples. *Human Resource Development Review* 4:3, 356-367.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2008) *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi* (5. uudistettu laitos). Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

* Viola, E., Biondo, E. & Mosso, C. (2018) The Role of Social Worker in Promoting Immigrants' Integration. *Social Work in Public Health* 33:7-8, 483-496.

Whittemore, R. & Knafl, K. (2005) The integrative review: updated methodology. *Journal of Advanced Nursing* 52, 546-553.

https://www.vaestoliitto.fi/tieto_ja_tutkimus/vaestontutkimuslaitos/tilastoja/maahanmuuttajat/maahanmuuttajien-maara/ viitattu 11.12.2019

http://www.migrationinstitute.fi/files/pdf/presentation/Maahanmuuton-historia-Suomessa_Jouni-Korkiasaari-2017.pdf viitattu 11.12.2019

http://tilastokeskus.fi/tup/suoluk/suoluk_vaesto.html#turvapaikanhakijatjapakolaiskiinti%C3%B6 viitattu 11.12.2019

<https://peda.net/kol/foorumi/m/mkk/t3mst/msn> viitattu 11.12.2019

https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1976/19760008/19760008_2 viitattu 13.12.2019

<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2004/20040301> viitattu 13.12.2019

<https://ihmisoikeusliitto.fi/ihmisoikeudet/ihmisoikeuksien-julistus/> viitattu 13.12.2019

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/fi/TXT/?uri=LEGISSUM:l33152> viitattu 13.12.2019

<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2010/20101386> viitattu 29.1.2020

<https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/1999/19990493#Lidp447213056> viitattu 30.1.2020

<https://www.kolvi.fi/> viitattu 27.2.2020

